

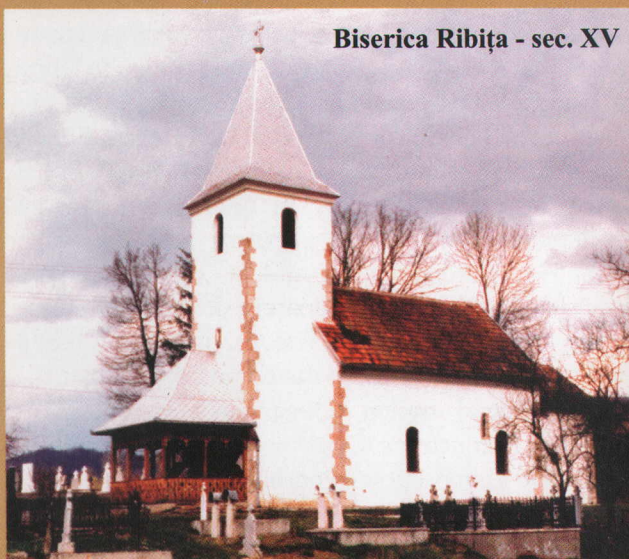
Vaca, ruinele Mănăstirii - sec. XVI

Troița Ribița - 1934

Mănăstirea Crișan - reactivată în 1992

Biserica Ribița - sec. XV

Școala veche - sec. XIX

Vlaicu Bârna - poet
(1913-1999)

Viorel Brana - geolog
(1907-1998)

**CONSILIUL JUDEȚEAN
HUNEDOARA**

**MUZEUL CIVILIZAȚIEI
DACICE ȘI ROMANE
DEVA**

PRIMĂRIA RIBIȚA

CRIȘAN
**UN SAT ISTORIC
DIN ZARAND**

2004

Casa memorială Crișan - 1979

Satul Crișan se află situat în Țara Zarandului, fiind atestat pentru prima dată în documentele istorice, în anul 1439, sub numele *Vaca*. În anul 1525, satul făcea parte din marele domeniu al cetății Șiria, având 25 de familii de iobagi. În decursul evului mediu, satul Crișan a trecut în proprietatea diversilor stăpâni feudali, începând cu acei cnezi de Ribîța, ctitori ai bisericii, Vladislav și Miclăuș, și a succesorilor lor, nobilii din familiile Ribiczei și Nemeș. În secolul al XVII-lea, satul Crișan era aservit nobililor din familiile Kapi și Gyulai, iar la începutul secolului al XIX-lea, stăpâneau satul nobili din familiile Gyulai, Farkas, Imre, Nalatz, Bethlen și Horvat.

Aici s-a născut, la 1732, Gheorghe Crișan cel de-al treilea căpitan al răscoalei țaranilor români, din 1784, conduși de Horea, Cloșca și Crișan. Alături de el au mai participat la răscoală și alți locuitori din sat între care amintim pe Toma Bârna, Toma Buzdugan, Onu Lupei, Gabor Lupei, Truț Marta, Ilie Ianoș, Nicolae Manea, Gheorghe Lupei și Ion Tulea. Pentru îndrăzneala de a se ridica la lupta pentru dreptate și libertate, conducătorii răscoalei au suferit supliciu cumplit al frângerii cu roata. În memoria lui Crișan și a martirilor căzuți în răscoală, locuitorii satului au ridicat, în anul 1979, Casa memorială Crișan.

Un alt monument istoric din sat este mănăstirea Crișan. Ea a fost înființată în secolul al XVI-lea, ca urmare a trecerii nobililor de la Ribîța, împreună cu

Muzeul Vlaicu Bârna

biserica, la religia calvină. Mănăstirea din satul Crișan a funcționat până după răscoala lui Horea, fiind părăsită în urma unei alunecări de teren, ce a provocat prăbușirea altarului. Trecerea călugărilor de la mănăstire la Unirea cu Biserica Romei, determină credincioșii din sat să-și construiască biserica lor parohială, ale cărei fundații sunt vizibile și astăzi. Între anii 1846-1852 este construită actuala biserică. În anul 1992, în urma rezultatelor campaniei de săpături arheologice din 1990-1991, întreprinse la ruinele Vechii mănăstiri, Episcopia Aradului și Hunedoarei a decis reactivarea ei. Astăzi mănăstirea Crișan este un important loc de pelerinaj pentru credincioșii din Zarand și nu numai.

Cel de-al treilea obiectiv istoric, cultural și etnografic îl constituie Casa memorială Vlaicu Bârna (1913-1999), cunoscut scriitor român.

Tot în satul Crișan s-a născut, geologul Viorel Brana (1907-1998), autor al numeroase cărți de specialitate. Cinstindu-și eroii și personalitățile, locuitorii au cerut autorităților statului, în anul 1930, ca satul lor să poarte numele lui Crișan, în memoria eroului de la 1784. În anul 2001, școala primară din sat a primit numele lui Vlaicu Bârna iar căminul cultural pe cel al lui Viorel Brana.

În acest an, expoziția din Casa memorială Crișan a primit o nouă înfățișare, ea ilustrând atât evenimentele din 1784, dar și aspecte din viața socială, spirituală și școlară a locuitorilor satului Crișan. Acum la împlinirea

Casa parohială - sec. XIX

a 565 de ani de la prima atestare, satul Crișan se prezintă ca un important punct de atracție pentru miile de turiști și pelerini din țară și străinătate, oferindu-le obiectivele sale turistice și de meditație spirituală: Mănăstirea Crișan, Casele memoriale Crișan și Vlaicu Bârna, Monumentul lui Crișan, operă a sculptorului Marcel Olinescu.

Ioachim Lazăr, Eugen Pescaru

Biserica satului - 1852